

5

॥ मार्कण्डेय उवाच ॥

अथ भार्यासहायः स फलान्यादाय वीर्यवान् ।

कठिनं पूरयामास ततः काष्ठान्यपाटयत् ॥ १ ॥

sahāya *m* - товарищ, помощник, провожатый, соучастник; - *sahāya* сопровождаемый;
vīryavant - сильный, отважный, мужественный;
kaṭhina *n* - горшок, сосуд;
par (P. III, P. IX; *caus.* pūrāyati; *p.p.* pūrṇa) - наполнять; выполнять (*желание*); *caus.* натягивать (*тетиву лука*), сгибать (*лук*);
paṭ (I P., *caus.* pāṭayati, *p.p.caus.* pāṭita) - разрывать, трескаться; *caus.* колоть, рубить, резать, царапать;

तस्य पाटयतः काष्ठं स्वेदो वै समजायत ।

व्यायामेन च तेनास्य जज्ञे शिरसि वेदना ।

sveda *m* - пот; *pl.* капли пота;
vyāyāma *m* - напряжение сил, сильная работа;
śīras *n* - голова; вершина;
vedanā *f* - ощущение, боль;

सो ऽभिगम्य प्रियां भार्यामुवाच श्रमपीडितः ॥ २ ॥

śrama *m* - усталость;

॥ सत्यवानुवाच ॥

व्यायामेन ममानेन जाता शिरसि वेदना ।

अङ्गानि चैव सावित्रि हृदयं दूयतीव च ॥ ३ ॥

du (P. V, P. IV, *p.p.* dūna) жечь, гореть; *здесь (sg. в. pl.)* сохнуть от внутреннего жара (*горячки*);

अस्वस्थमिव चात्मानं लक्षये मितभाषिणि ।

शूलैरिव शिरो विद्धमिदं संलक्षयाम्यहम् ।

svastha - находящийся в нормальном состоянии, здоровый;
lakṣ (Ā. I; *p.p.* lakṣita) - ощущать, воспринимать; познавать; наблюдать;
śūla *m, n* - кол, вертел, дротик;
vyadh (IV P. vidhyati, *p.p.* viddha) - протыкать, пронзать, повреждать;
saṃlakṣaya *den.* - определять, устанавливать; отмечать; воспринимать;

तत्स्वप्नुमिच्छे कल्याणि न स्थातुं शक्तिरस्ति मे ॥ ४ ॥

सा समासाद्य सावित्री भर्तारमुपगम्य च ।

उत्सङ्गे ऽस्य शिरः कृत्वा निषसाद् महीतले ॥ ५ ॥

samāsad I P. - пугаться; бледнеть; *caus.* настигать, приближаться;
utsaṅga *m* - колени, сидение у к.-л на коленях;
niṣad (ni-sad, I P.) - присесть, спускаться, садиться;
mahīṭala *n* - поверхность земли; почва;

ततः सा नारदवचो विमृशन्ती तपस्विनी ।

तं मुहूर्तं क्षणं वेलां दिवसं च युयोज ह ॥ ६ ॥

muhūrta *m, n* - мгновение, минута; час; *adv.* сейчас же, вскоре после того;
kṣaṇa *m* - мгновение; *In. adv.* мгновенно, сейчас;
velā *f* - время, срок; час, минута;

मुहूर्तादिव चापश्यत्पुरुषं रक्तवाससम् ।

बद्धमौलिं वपुष्मन्तमादित्यसमतेजसम् ॥ ७ ॥

vāsas *n* - одежда, платье;
mauli *m, f* - венец, диадема;
baddhamauli *bah.* - с царским венцом,
varuṣmant - одаренный дивным телом или удивительной красотой;

श्यामावदातं रक्ताक्षं पाशहस्तं भयावहम् ।

स्थितं सत्यवतः पार्श्वे निरीक्षन्तं तमेव च ॥ ८ ॥

śyāmāvadāta (śyāma-avadāta) - черно-белый (*Яма изображался с черным лицом, покрытым белыми остинами*);

rāśa *m* - веревка, петля, сеть;
āvaha - приводящий, производящий, наводящий;
pārśva *m, n* - бок; *acc. k, Loc.* возле, у;

तं दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय भर्तुर्न्यस्य शनैः शिरः ।

कृताञ्जलिरुवाचार्ता हृदयेन प्रवेपती ॥ ९ ॥

sahas *n* - сила; *In. adv.* внезапно, неожиданно, немедленно, быстро, вдруг, тотчас же;
nyas (ny-as IV P.) - поручать; пустить, класть, ставить;
śanais *adv.* - медленно, тихо; *śanaiḥ śanais* мало-помалу, постепенно;
praver I Ā. - трепетать;

दैवतं त्वाभिजानामि वपुरेतद्धयमानुषम् ।

कामया ब्रूहि देवेश कस्त्वं किं च चिकीर्षसि ॥ १० ॥

kāmayā (*om kāmā*) *adv.* - по желанию, не стесняясь, прямо (+*brū*);

॥ यम उवाच ॥

पतिव्रतासि सावित्रि तथैव च तपोऽन्विता ।

अतस्त्वामभिभाषामि विद्धि मां त्वं शुभे यमम् ॥ ११ ॥

abhibhāṣ I Ā. - поучать, наставлять, заговаривать;

अयं ते सत्यवान्भर्ता क्षीणायुः पार्थिवात्मजः ।

नेष्याम्येनमहं बद्ध्वा विद्धयेतन्मे चिकीर्षितम् ॥ १२ ॥

kṣi (P. I, P. V; P. IX; p.p. kṣiṇa, kṣita) - уничтожать, истреблять; заканчивать; уменьшать;
cikīrṣita (p.p. des. om kar) *n* - желание, намерение, предприятие;

॥ सावित्र्युवाच ॥

श्रूयते भगवन्दूतास्तवागच्छन्ति मानवान् ।

नेतुं किल भवान्कस्मादागतो ऽसि स्वयं प्रभो ॥ १३ ॥

mānava - происходящий от Ману; *m* человек;
prabhu *m* - господин, повелитель, царь, бог;

॥ मार्कण्डेय उवाच ॥

इत्युक्तः पितुराजस्तां भगवान्स्वचिकीर्षितम् ।

यथावत्सर्वमाख्यातुं तत्प्रियार्थं प्रचक्रमे ॥ १४ ॥

yathāvat *adv.* - как оно есть, точно, как следует;
rīya - приятный, милый, любимый, дорогой; *m* любимый; друг, приятель, любимец,
любитель; *n* любезность, милость; *f* супруга;
prakram I U. - приступать, начинать;

अयं हि धर्मसंयुक्तो रूपवान्गुणसागरः ।

नाहो मत्पुरुषैर्नेतुमतो ऽस्मि स्वयमागतः ॥ १५ ॥

saṃyuj VII U. - снабжать; *caus.* соединять, наделять; *p.p.* снабженный, обладающий,
полный;

sāgara *m* - море; -*sāgara* бесчисленность, изобилие;

arha - заслуживающий;

ततः सत्यवतः कायात्पाशबद्धं वशं गतं ।

अङ्गुष्ठमात्रं पुरुषं निश्चकर्ष यमो बलात् ॥ १६ ॥

kāya *m* - тело;

vāsa *m* - воля; желание; власть ◊ -*vaśa* находящийся во власти ч.-либо, к.-либо; *Abl.adv.*
вследствии чего, по решению, по; *vaśam gata* попавший во власть, подвластный;

aṅguṣṭha *m* - большой палец; дюйм (ширина большого пальца);

mātra *n* - мера, объем, количество; *в сл. словах* "только";

niṣkarṣ (nis-karṣ, I P.) - вытаскивать, вынимать;

ततः समुद्धृतप्राणं गतश्वासं हतप्रभम् ।

निर्विचेष्टं शरीरं तद्वभूवाप्रियदर्शनम् ।

samuddhar (sam-ud-har, I P.) - спасать, извлекать;

śvāsa *m* - дыхание;

prabhā *f* - блеск, свет, сияние; прелесть;

nirvicesṭa - неподвижный;

यमस्तु तं तथा बद्ध्वा प्रयातो दक्षिणामुखः ॥ १७ ॥

dakṣiṇāmukha - лицом к югу;

सावित्री चैव दुःखार्ता यममेवान्वगच्छत ।

नियमव्रतसंसिद्धा महाभागा पतिव्रता ॥ १८ ॥

saṃsiddha (*p.p. om saṃsidh*) - достигший совершенства;

॥ यम उवाच ॥

निवर्त गच्छ सावित्रि कुरुष्वास्यौध्वदेहिकम् ।

aurdhvadchika *n* - погребальный обряд;

कृतं भर्तुस्त्वयानृण्यं यावद्भूम्यं गतं त्वया ॥ १९ ॥

āṅṅya *n* - невинность, отсутствие долга (*om ṅṅa n* долг, обязанность);

॥ सावित्र्युवाच ॥

यत्र मे नीयते भर्ता स्वयं वा यत्र गच्छति ।

मयापि तत्र गन्तव्यमेष धर्मः सनातनः ॥ २० ॥

तपसा गुरुभक्त्या च भर्तृस्नेहाद् व्रतेन च ।

तव चैव प्रसादेन न मे प्रतिहता गतिः ॥ २१ ॥

pratihan II P. - останавливать, преграждать, удалять, устранять;

प्राहुः साप्तपदं मैत्रं बुधास्तत्त्वार्थदर्शिनः ।

मित्रतां च पुरस्कृत्य किञ्चिद्वक्ष्यामि तच्छृणु ॥ २२ ॥

maitra - дружеский, дружелюбный; *n* дружба;

mītrataḥ *f* - дружба;

puraskar VIII P. - дать преимущество, оказывать честь;

नानात्मवन्तो हि वने चरन्ति धर्मं च वासं च परिश्रमं च ।

विज्ञानतो धर्ममुदाहरन्ति तस्मात्सन्तो धर्ममाहुः प्रधानम् ॥ २३ ॥

ātmavant - озаренный (высшим духом);

car (I P., p.p. carita) - ходить, бродить, странствовать; жить; пастись, водиться, совершать, исполнять, соблюдать, делать

dharmam car I P. - соблюдать закон, жить по закону;

parīśrama *m* - напряжение сил, изнеможение, усталость;

udāhar (ud-ā-har I P.) - произносить, рассказывать; приводить (пример), цитировать, называть;

pradhāna - главный; *n* важнейший пункт, главное;

एकस्य धर्मेण सतां मतेन सर्वे स्म तं मार्गमनुप्रपन्नाः ।

मा वै द्वितीयं तृतीयं च वाञ्छेत्तस्मात्सन्तो धर्ममाहुः प्रधानम् ॥ २४ ॥

anuprapad IV Ā. - следовать;

vāñch I P. - желать, любить;

॥ यम उवाच ॥

निवर्त तुष्टो ऽस्मि तवानया गिरा स्वराक्षरव्यञ्जनहेतुयुक्त्या ।

वरं वृणीष्वेह विनास्य जीवितं ददानि ते सर्वमनिन्दिते वरम् ॥ २५ ॥

gir *f* - голос; речь, слово; песня;

svara *m* - голос; звук, крик; тон; гласный звук, акцент;

akṣara *n* - слог, слово, звук, буква, гласный;

vyañjana *n* - приправа, согласный звук;

anindita - безукоризненный, безупречный;

॥ सावित्र्युवाच ॥

च्युतः स्वराज्याद्वनवासमाश्रितो विनष्टचक्षुः श्वशुरो ममाश्रमे ।

स लब्धचक्षुर्बलवान्भवेन्नृपस्तव प्रसादाज्ज्वलनार्कसंनिभः ॥ २६ ॥

jvalana - пылающий, сверкающий; *m* огонь;

arka *m* - луч, солнце, бог солнца;

samñibha - похожий, подобный;

॥ यम उवाच ॥

ददानि ते ऽहं तमनिन्दिते वरं यथा त्वयोक्तं भविता च तत्तथा ।

तवाध्वना ग्लानिमिवोपलक्ष्ये निवर्त गच्छस्व न ते श्रमो भवेत् ॥ २७ ॥

adhvan *m* - путь, дорога; путешествие; пространство;
glāni *f* - усталость, изнурение;

॥ सावित्र्युवाच ॥

कुतः श्रमो भर्तृसमीपतो हि मे यतो हि भर्ता मम सा गतिर्ध्रुवा ।

यतः पतिं नेष्यसि तत्र मे गतिः सुरेश भूयश्च वचो निबोध मे ॥ २८ ॥

dhruva - продолжительный, постоянный, твердый; *Acc.adv.* положительно, несомненно;
samīpa - близкий; *n* близость, присутствие; \diamond *samīpam* к (+*gen.*); *Abl.* (-*āt* *u* -*atas*) от, вблизи, у; *Loc.* вблизи, у, при;
bhūyaṃs - *срв.* больший; *adv.* больше, очень, снова, опять, дальше, далее;
nibudh I P. - выслушать, внять; узнавать;

सतां सकृत्संगतमीप्सितं परं ततः परं मित्रमिति प्रचक्षते ।

न चाफलं सत्पुरुषेण संगतं ततः सतां संनिवसेत्समागमे ॥ २९ ॥

pracakṣ I Ā. - называть, считать;
saṃnivas (sam-ni-vas, I P.) - жить, проживать совместно;

॥ यम उवाच ॥

मनो ऽनुकूलं बुधबुद्धिवर्धनं त्वया यदुक्तं वचनं हिताश्रयम् ।

विना पुनः सत्यवतो ऽस्य जीवितं वरं द्वितीयं वरयस्व भाविनि ॥ ३० ॥

anukūla - благоприятный; *n* милость; *mano'nukūla* умиляющий сердце, по душе, приятный;
āśraya *m* - опора, основание; местопребывание, жилище, дом;
bhāvinī *f* - прекрасная женщина;

॥ सावित्र्युवाच ॥

हृतं पुरा मे श्वशुरस्य धीमतः स्वमेव राज्यं लभतां स पार्थिवः ।

न च स्वधर्मं प्रजहातु मे गुरुर्द्वितीयमेतद्वरयामि ते वरम् ॥ ३१ ॥

prahā III P. - отказываться, лишаться;

॥ यम उवाच ॥

स्वमेव राज्यं प्रतिपत्स्यते ऽचिरान्न च स्वधर्मात्परिहास्यते नृपः ।

कृतेन कामेन मया नृपात्मजे निवर्त गच्छस्व न ते श्रमो भवेत् ॥ ३२ ॥

pratipad IV Ā. - получать обратно, соглашаться;